

Opelík, Jiří: *HOLANOVSKÉ NÁPOVĚDY*. Praha : Thyrus, 2004. 208 s.

S menom Jiřího Opelíka sa mohol aj slovenský záujemca o modernú českú lyriku stretnúť už pred vyše štyridsiatimi rokmi. Popri Věre Karfíkovej, Miroslavovi Červenkovi, Mojmirovi Grygarovi, Jiřím Brabcovi a Zdeňkovi Pešatovi bol spoluautorom pedagogicko-interpretáčného projektu *Jak číst poezii* (1963). Adjektívum pedagogický v sebe nesie, najmä dnes, silný negatívny prízvuk, mimovoľne sa s ním spája predstava manipulácie až represie. Pre charakteristiku Opelíkovej literárnovednej práce (nebude tu spomenutá jeho kritická tvorba) by bolo užitočné si toto slovo podržať a pokúsiť sa mu vrátiť pôvodné, ušľachtilejšie konotácie. Publikácia *Jak číst poezii* s mierne ironickým, najoroznejším manuálom odkazujúcim titulom, bola praktickou odpoveďou na situáciu súdobej lyriky, na jej rozpätie, typovú rôznorodosť, ktorá zvnútra „roztláčala“ pôvodne zastrešujúci pojem i predstavy s ním spojené (nie náhodou sa často kladla otázka hraníc, napr. pri tvorbe Miroslava Holuba: „... svou metodou dovedl poezii – aspoň podle stávajících měřítek – až na samy hranice nepoezie“, s. 243). Opelíkov príspevok k interpretačnému podujatiu spočíval okrem iného v dvoch kratších statiach, ktoré približovali tvorbu dvoch síce nie začínajúcich, ale dobovo celkom aktuálnych autorov: v porovnaní s „klasikmi“ ako Nezval či Halas boli Jan Skácel a Miroslav Holub edične v prvej polovici šesťdesiatych rokov vlastne iba na začiatku svojho diela. Tento Opelíkov dávny príspevok, venovaný výrazne odlišným podobám poézie, pripomínam ako príklad v najlepšom slova zmysle pedagogickej práce, práce, ktorá je založená na schopnosti objavovať veci pre iných; tu napríklad aj taký typ básnického textu, ktorý môže byť čitateľovi vzhľadom na predchádzajúcu skúsenosť a od nej odvodenú predstavu poézie cudzí.

Pripomeňme ešte, že „operačným poľom“ Jiřího Opelíka nie je iba lyrika. V literárno-historickej monografii *Josef Čapek* (1980), jednej z najlepších mne dostupných prác daného obdobia v českom myslení o literatúre, priblížil čitateľovi typologicky, smerovo i žánrovo komplikované literárne dielo staršieho a menej populárneho Čapka. V tejto súvislosti azda možno hovoriť o Opelíkovom „univerzalizme“, o vzpie- raní sa literárnovednej špecializácii podľa žánrového, historického, smerového či typologickeho kľúča. Čítanie *Holanovských nápodved* môže tak byť zaujímavé aj na pozadí predchádzajúcej veľkej monografie a najmä preto, že ide – v prípade Čapka a Holana – o dva podstatne odlišné a inak vyhranené autorské typy. V porovnaní s monografiou *Josef Čapek* sú *Holanovské nápodvedy* pohybom v protismere. V prvom prípade išlo o zjednocovanie na prvý pohľad evidentnej rôznosti v znamení figúry autora či autorského gesta, u Holana bolo potrebné v homogénnom, napriek generálnej žánrovej diferenciacii na epiku a lyriku nehybne pôsobiacom „masíve“ diela upozorniť na nezjavnú rôznosť.

Vo vzťahu k čitateľovi je žáner literárnovednej monografie vystavený dvojakému riziku: riziku perifrastickej doslovnosti, redundancie, a teda aj triviality, a riziku terminologického a metodologického „zaumu“, pri ktorom miznú posledné stopy totožnosti medzi „objektom“ skúsenostne evidovaným a jeho reflexiou. (Platí to aj pre iné žánre písania o literatúre, no v prípade monografie je jej „predmet“ vo svojej materialite k dispozícii v empiricky samozrejmnej podobe než napr. v literárnoteoretickom uvažovaní.) Tieto riziká sú zároveň dvoma limitnými bodmi, medzi ktorými väčšina monografistov vo svojej práci osciluje. Holanovská kniha sa vyhla jednej i druhej krajnosti, ale predsa – ak budeme predchádzajúce vymedzenie chápať v jeho typovej, a nie hodnotovej platnosti – má bližšie k „opisu“ veci (s korekt-

ným využitím tradičného pojmoslovía literárnej vedy) než k ambicióznemu modelovaniu a metodologickej iniciatíve.

Tradičná „veľká“ monografia bývala poňatá ako „život a dielo“ – v personalistickom klúči sa obe zložky pevne spájali, jedno sa vyvodzovalo z druhého. V porovnaní s takýmto prístupom je Opelíkova monografia redukciou, zdôrazňuje dielo a z neho predovšetkým to, čo básnik a poňom aj monografista považovali za skutočnú „básnickú prácu“ – tá sa začala až treťou zbierkou. Podobne možno hovoriť aj o redukovanom kontexte biografickom, dobovo literárnom i všeobecnohistorickom, ale aj literárnovednom: zároveň to nie je klasická štruktúrna redukcia, zameriavajúca svoju pozornosť na presne vymedzený a jednotnou metodológiu uchopiteľný parciálny problém. Vzhľadom na tieto okolnosti neviem posúdiť, do akej miery – či už kontroverzne, alebo afirmatívne – sa kniha wpisuje do toho, čo sa o Holanovi už vyslovilo.

Opelíkova práca je osobná, prispieva k monumentalizácii Holanovho diela. Tento postup je pravdepodobne primeraný svojmu „objektu“, pokiaľ môžem usudzovať z hojných citátov a vlastnej okrajovej znalosti básnikovho diela. Prispieva k tomu aj esejistická obraznosť Opelíkovho autorského rukopisu: používa rovnako jazyk poetiky i jazyk poetický, abstraktné modelovanie sprístupňuje pedagogicky spriehľadňujúcimi metaforami: „Skutečnou originalitu tých obrazových vln zajišťujú však u Holana teprve dva mohutné mořské proudy...“ (s. 12). *Holanovské náповědy* sú pietnou, neproblematizujúcou rekonštrukciou diela a sčasti aj básnikovej osobnosti. Privátne zaujatie pre Holana miestami prechádza až do apológie. Vidieť to na polemike s Václavom Černým, ktorému oneskorene adresuje sériu sugestívnych otázok, na chvíľu akoby pozabudnúc na žánrový štatút Černého textu (s. 140 – 141), pričom dovtedajšiu vecnú výkladovú modalitu zdvihne „o oktávu nahor“: „Režim se měl v Holanovi koho bát a také se ho bál, to na sebe prozradil dlouhoteľtou kletbou na Holana uvrženou (...) Způsobem své existence a povahou svých veršů podporoval Vladimír Holan odbojného a svobodymi-

lovného ducha, takže režim si jistě oddychl, když básnik zemřel“ (s. 143).

Pietny prístup sa prejavuje aj v práci s materiálom Holanovej lyriky – u Opelíka možno hovoriť o „umení citátu“, keď jeho autorský text je vystužený mnohými šťastne vybranými veršami, ktoré presahujú rámce nevyhnutných príkladov a vystužujú knihu do podoby osobitej holanovskej miniantológie. Problémom pre čitateľa však môžu byť dlhšie citáty vložené do viet, ktoré niekedy narušajú syntaktickú viaanosť primárneho textu.

Problematica Opelíkovej monografie je vo vzťahu k recenzentovi centrovaná do síce blízkeho, ale predsa len vonkajšieho kultúrneho kontextu. Slovenský čitateľ-nebohemista tak nemôže kompetentne zhodnotiť to, čo by malo byť základom recenzie – vecnú primeranosť takejto knihy, predovšetkým v častiach venovaných náznakovej rekonštrukcii literárneho a spoločenského kontextu. Niektorým otázkam som sa však nevyhol, napríklad nad priblížením „lyrickej situácie“ po r. 1945: „Veškeré české básnictví tehda tonulo v radosti z míru a znovu-nastolené svobody a vyžívalo se v panegyrikách na vítěze a v panychidách za oběti“ (s. 69). Ide o trochu prekvapivú formuláciu od autora zasväteného predslovu k výberu Kainarovej poézie a znalca Skupiny 42, teda tvorby, ktorá takto načrtnutý obraz do istej miery relativizuje.

Opelíkova kniha bola pre mňa – v intenciách titulu – sprievodcom rozsiahlym a pre prvočitateľa aj pomerne neprehľadným „domom“ Holanovho básnického diela. *Holanovské náповědy* sú primárne obrátené nie do vnútra literárnovednej komunity, ale skôr k širšiemu recepčnému okruhu, k tým, čo Holana čítajú a majú radi, ale aj k tým, pre ktorých môže byť básnikovo dielo výzvou do budúcnosti. Ide o prácu pedagogickú: o spresnenie tejto charakteristiky sa pokúsim v záverečnej poznámke.

Fedor Matejov v prvej polovici deväťdesiatych rokov vymedzil tri veľké figúry, ktoré určujú písanie o literatúre (K situácii písania o literatúre. In: *Původná literárna tvorba 1993*. Bratislava : Asociácia organizácií spisovateľov Slovenska, 1994). Identifikoval ich ako figúru

„osobnosti“ a „štruktúry“, pričom „sprostredkováciu rolu medzi nimi... hrá ‚figúra‘ kultúry. Kultúra ako svet konštituovaných významov a hodnôt, ktorý je oproti personalisticky vyhotenej hyperbole osobnosti mäkkší, tolerantnejší a zároveň v porovnaní s neosobnými štruktúrami, inštitúciami reči a literatúry atď. ľudsky kontúrovanejší. Je to svet ľudskej miery... Tento typ písania o literatúre je vnútorné, svojou vlastnou povahou pedagogický, pretože svet významov a hodnôt, ich poriadok možno sprostredkovať osobnou disciplínou, prácou, kultúrou, inštitúciami učenia a vzdelávania“ (s. 66). Citované tesne korešponduje s funkčným zameraním Opelíkovej monografie: rozumiem jej ako službe v najlepšom význame slova, službe autorovi a čitateľovi, ako sprostredkujúcej pedagogickej práci na pamäti literatúry. Významovú pôsobnosť Matejovom vymedzenej figúry kultúry by zároveň bolo možné z diela preniesť aj na jeho pôvodcu ako autorský typ.

Vladimír Barborík

Čúzy, Ladislav: LITERÁRNOESTETICKÁ KONCEPCIA ĽUDOVÍTA ŠTÚRA V PREDNÁŠKACH O POÉZII SLOVANSKEJ. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2004. 138 s.

Obdobie romantizmu v európskych literatúrach priťahuje v ostatných rokoch opätovný záujem literárnych historikov. Potvrdzujú to viaceré odborné podujatia i vedecké práce, ktoré sa orientujú na skúmanie tohto literárnohistorického problému. V našom kontexte spomeňme pripravovaný súbor Čepanových prác o romantizme, práce Petra Kášu, Petra Zajaca, Miloslava Vojtecha, verejne prezentované výsledky kvalifikačných prác Ľubice Somolayovej, Jany Pácalovej alebo vlnajúcej medzinárodnej se-

minár Problémy slovenského romantizmu, ktorý usporiadal Ústav slovenskej literatúry SAV a jeho výstupom je monotematické dvojčíslo 4-5/2005 časopisu *Slovenská literatúra*. V susedných Čechách sa romantizmus tematizuje v súvislosti s „hľadaním literárnych dejín“, ale aj v podobe reflexie *Dejín ranej romantiky* od Břetislava Horynu (Praha, 2005) či v podobe impozantnej monografie Zdeňka Hrbatu a Martina Procházku *Romantizmus a romantizmy. Pojmy, proudy, kontexty* (Praha, 2005). To všetko sa deje aj napriek tomu, že obdobie romantizmu sa zvykne predovšetkým v našom prostredí pokladať za literárnohistoricky „uzavreté“. Tomuto názoru napomáha najmä školský variant dejín literatúry, v ktorom je reflexia romantizmu už desaťročia nedotknutá: romantizmus – to je „Ľudovít Štúr a jeho žiaci“, romantici sú štúrovci a celé obdobie sa prezentuje ako „škola Štúrova“. Kultúrna pamäť ako pamäť kolektívna uchováva potom obraz slovenských romantikov v podobe predstavy monolitného a súdržného národnoobrodeneckého hnutia, ktoré dalo Slovákom spisovný jazyk, poéziu využívajúcu motívy a rytmus folklórnej poézie, v próze rozprávky a niekoľko historických „povestí“. Fakt, že v prípade romantizmu, podobne ako v prípade iných literárnohistorických celkov, ide o jav vnútorné štruktúrovaný a vrstvený, zostáva rešpektovaný len v odbornej komunite.

Príspevkom do diskusie na túto tému je aj práca Ladislava Čúzyho *Literárnoestetická koncepcia Ľudovíta Štúra v prednáškach o poézii slovenskej*. Konštruktívnosť Čúzyho čítania Štúrových prednášok o poézii a estetike vyrastá z niekoľkých bodov:

- autor si uvedomuje a na niekoľkých miestach práce to explikuje, že Ľudovít Štúr nebol teoretikom literatúry v zmysle sústavnej poetiky ani estetikom a že jeho úvahy na túto tému plnili predovšetkým mimoliterárne funkcie;
- autor vie, že táto skutočnosť nevyhnutne vedie k čítaniu „prednášok“ v kontexte so Štúrovými konštruktmi o historickom vývine, o „živote národov“, o „zásluhách